

wereldoorlog waren er voor katholieke jongeren al 'moderne' vormen van jeugdwerk tot ontwikkeling gekomen. Te wijzen valt daarbij voor meisjes op de Graal, voor jongens op een aantal naar de neutrale jeugdbeweging gemodelleerde vormen van jeugdwerk, zoals die zijn beschreven in de niet door Vossen genoemde dissertatie van Peter Selten, *Het apostolaat der jeugd. Katholieke jeugdbewegingen in Nederland 1900-1941* (Amersfoort: Acco, 1991). MAS en LSKL stonden dus in een traditie.

Eenzelfde manco doet zich voor bij haar weergave van het na-oorlogse debat over het volwassenheidsideaal, dat zij slechts marginaal verbindt met de meer algemene pedagogische discussie die destijds over dit onderwerp werd gevoerd. Het personalisme bijvoorbeeld, waar in kringen van de levensscholen zo mee werd weggelopen, is in Nederland vooral verbonden met de naam van de pedagoog Ph. Kohnstamm en diens bekende publikatie *Persoonlijkheid in wording* (1929) waarnaar Vossen niet verwijst.

Tenslotte zou ook haar behandeling van het onderwerp seksuele opvoeding andere accenten hebben gekregen wanneer zij die in een breder kader had geplaatst. Vossen doet het voorkomen alsof het initiatief voor een open benadering van seksualiteit in katholieke kring bij uitstek afkomstig was van de progressieve pedagogen die de levensscholen leidden. Die voorstelling van zaken is te weinig genuanceerd. Zo negeert zij publikaties uit de jaren veertig over de opvoeding van adolescenten van de bekende katholieke psychologe dr. Sis Heyster, waaruit haar had kunnen blijken dat er in deze tijd ook buiten de kring van de levensscholen katholieke protagonisten van seksuele voorlichting voorkwamen. Bovendien was het denken over het onderwerp in katholieke kring minder nieuw dan Vossen suggereert. Uit het eveneens in 1994 verschenen boek van H. Q. Röling, *Gevreesde vragen. Geschiedenis van de seksuele opvoeding in Nederland* (Amsterdam University Press) blijkt dat er zeker vanaf de eeuwwisseling binnen alle levensbeschouwelijke groeperingen, dus ook in katholieke kring, discussies werden gevoerd over voor- en nadelen van seksuele opvoeding. Dat Vossen deze publikatie niet in haar onderzoek heeft betrokken, valt haar gezien het verschijningsjaar van het boek natuurlijk niet te verwijten, maar zij had haar beweringen tenminste kunnen relativeren door erop te wijzen dat nadere gegevens haar ontbraken.

Dat de context van het onderwerp onvoldoende uit de verf is gekomen hangt misschien ook samen met Vossens caleidoscopische benadering van het thema. Het boek behandelt zowel de feitelijke geschiedenis van het katholieke vormingswerk in relatie tot uiteenlopende maatschappelijke ontwikkelingen, als de doelstellingen van dit werk en de seksespecifieke kanten daarvan, als het ontzuilingsproces. Die aanpak heeft geresulteerd in een weliswaar breed, maar tegelijkertijd wat oppervlakkig overzicht van de naoorlogse bemoeienissen met de katholieke arbeidersjeugd.

M. van Essen

I. Megens, *American aid to NATO allies in the 1950s. The Dutch case* (Dissertatie Groningen 1994; Amsterdam: Thesis publishers, 1994, 306 biz., f45,-, ISBN 90 5170 252 3).

Deze Groningse dissertatie vult een lacune op. Ze behandelt de Amerikaanse hulp die Nederland in de jaren 1949-1954 ontving voor de opbouw van zijn strijdkrachten, zowel rechtstreeks als in NAVO-verband. Dat gebeurde op basis van een omvangrijk bilateraal programma dat zijn stempel heeft gedrukt op de Nederlandse land- en luchtmacht en in wat mindere mate op de marine. Het programma liep vrijwel gelijktijdig met het Marshallplan (1948-1952) en met de inrichting van de NAVO (sinds oktober 1949). In tegenstelling tot deze twee organisaties die in

de geschiedschrijving ruimschoots aandacht hebben gekregen, vormen de opbouw en de uitrusting van het Nederlandse militaire apparaat door de Amerikanen een onderwerp dat tot nu toe tussen tafel en stoel is gevallen. Daar is het, om zo te zeggen, door de schrijfster van dit proefschrift opgepikt en aan het licht gebracht, zodat nu ook de betekenis van dit onderdeel van het naoorlogse Nederlandse buitenlandse en defensiebeleid duidelijk is geworden. De studie is in de eerste plaats een belangrijke bijdrage aan de militaire geschiedschrijving. In zeven hoofdstukken waarvan het eerste met een inleidend karakter, worden de opzet, de uitgebreidheid en de politieke en economische implicaties van het hulpprogramma uiteengezet. Opmerkelijk was dat het militaire programma door de Amerikanen werd gemodelleerd naar het economische, het Marshallplan: een centrale organisatie in Washington D. C, een coördinator in Europa en speciale commissies in de afzonderlijke hoofdsteden die daar onderhandelden met hun Europese tegenspelers. Ook Nederland kreeg een 'Military assistance advisory group' (MAAG). Hier ging de parallelle structuur van beide programma's zelfs zover dat Hirschfeld, de Nederlandse regeringscommissaris voor het Marshallplan, dezelfde functie kreeg te vervullen voor het militaire programma.

Het Amerikaanse beleid ontwikkelde zich langs twee lijnen. Het begon met bilaterale verdragen die met de Europese partners werden gesloten. Een tweede stroom goederen, adviezen en faciliteiten kwam op gang toen de NAVO een eigen leven begon te leiden, overigens zonder dat de eerste stroom werd afgebroken. Er was dus sprake van een nationale en een internationale benadering en dat die twee wel eens met elkaar in tegenspraak konden komen toont de schrijfster met enkele voorbeelden aan. Ze wijt de voorkeur van de Amerikaanse beleidsmakers voor de bilaterale benadering aan hun teleurstelling over het onvermogen van de Europese landen om op korte termijn tot een gemeenschappelijk defensiebeleid te komen, analoog aan het huns inziens tekortschieten van de Organisatie voor Europese economische samenwerking om een gemeenschappelijke markt tot stand te brengen. Dat zal zeker wel meegespeeld hebben, maar haar min of meer terloops geplaatste opmerking dat de Amerikanen—lees de joint chiefs of staff en dus het Department of defense—alle militaire hulp onder eigen toezicht wilden houden, lijkt een betere verklaring te zijn. Hier had de auteur er wel op mogen wijzen dat militaire assistentie krachtens bilaterale verdragen al vanaf 1947 (Griekenland en Turkije) de standaardpraktijk was, die bijvoorbeeld ook in de verdragen van de jaren vijftig met verschillende Latijns-Amerikaanse landen werd gevolgd. Men kan dat Amerikaans hégémonisme noemen, maar de VS waren nu eenmaal het grote donorland dat naast zijn eigen behoeften lang niet aan alle aanvragen van buitenaf kon voldoen. Er moesten prioriteiten worden gesteld en het Department of defense was de aangewezen instantie om dat te doen.

Wat Nederland betrof blijkt uit deze studie dat zonder die Amerikaanse hulp (en de nodige druk) de reorganisatie, training en bevoorrading van de Nederlandse strijdkrachten — in feite een geheel nieuwe start na de Indonesische expedities—binnen de gestelde tijd onmogelijk zou zijn geweest, zelfs als men de verdubbeling van het Nederlandse defensiebudget in aanmerking neemt waartoe de regering in maart 1951 met tegenzin had besloten. Die tegenzin was overigens geen typisch Nederlands verschijnsel. Ook elders gaven regeringen blijk van hun afkeer om zware, langlopende militaire verplichtingen op zich te nemen. Die zouden immers ten koste gaan van de nationale taak bij uitstek, de naoorlogse wederopbouw. Het duurde een paar jaren voordat de 'trouwe bondgenoot' Nederland aan zijn rol was gewend. De verschillende fasen en aspecten van dat proces worden door de schrijfster overzichtelijk behandeld, inclusief de economische elementen van het hulpprogramma, zoals het opzetten van een Nederlandse defensie-industrie. Dat het laatste geen groot succes werd, was al bekend; slechts een paar bedrijven als DAF en Fokker hebben ervan geprofiteerd.

De dubbelsporigheid van het Amerikaanse beleid heeft haar neerslag gevonden in het boek. De lezer(es) krijgt een goed inzicht zowel in de werking van het militaire hulpprogramma waarvan Nederland de recipient was, als in de groei van de NAVO tot een politiek-militair samenwerkingsverband, al moet worden gezegd dat hier en daar in de tekst de samenhang wat scherper had kunnen worden omschreven. Een ander punt van kritiek betreft sommige typeringen. Zo belooft de titel van het boek meer dan er in werkelijkheid wordt geboden. De ondertitel corrigeert die indruk wel meteen — het gaat eigenlijk alleen over Nederland — maar waarom eerst iets anders gesuggereerd? Verder wordt in het vierde hoofdstuk met betrekking tot een belangrijk Amerikaans beleidsdocument uit 1950 (NSC 68) gezegd dat het doortrokken was van koude oorlogsretoriek, maar dat die formuleringen met opzet waren gebruikt om binnen het omvangrijke Amerikaanse bestuursapparaat de nodige aandacht te trekken. Maar dat hoeft helemaal niet zo geweest te zijn. Het feit dat latere revisionistische critici die retoriek tot bewuste misleiding hebben verklaard, wil nog niet zeggen dat de opstellers ervan er niet zelf in hebben geloofd. Dat de schrijfster heeft gemeend een paragraaf van haar laatste hoofdstuk te moeten wijden aan het toetsen van haar bevindingen aan de theorieën van internationale hulpverlening is haar goed recht, ook al is haar conclusie dat het in dit geval niet veel heeft opgeleverd.

Deze opmerkingen zijn niet bedoeld om afbreuk te doen aan de waarde van haar werk. Al met al betreft het een informatieve studie die onder andere op uitgebreid archiefonderzoek in de VS en Nederland steunt. Een substantiële bibliografie, gesplitst in boeken en artikelen, besluit het boek, waarbij het opvalt dat de geraadpleegde *oral histories*, dat wil zeggen interviews met Amerikaanse politieke en militaire topmanagers, niet tot de *primary sources* worden gerekend.

N. A. Bootsma

J. Janssen, *Jeugdcultuur. Een actuele geschiedenis* (Kinder- en jeugdstudies; Utrecht: De Tijdstroom, 1994, 269 blz., ISBN 90 352 1519 2).

In het voorwoord van dit boek laat de auteur zijn kinderen even aan het woord: 'Wordt vader niet te oud voor deze interesse? Wie luistert er nog naar de Doors?'. Deze prangende vragen hebben Jacques Janssen, werkzaam bij de sectie cultuur- en godsdienstpsychologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen, aangespoord niet langer te dralen met de publikatie van zijn boek *Jeugdcultuur*. Jong zijn is per definitie een tijdelijke status. En als je dat al niet uit de literatuur weet, dan maken je kinderen je dat wel op onzachtzinnige wijze duidelijk. Alhoewel de tijdelijkheid van jong zijn permanente verandering veronderstelt, valt er in onze moderne samenleving ook een constante in jeugdgedrag te ontdekken. Jongeren zoeken voortdurend naar manieren om hun eigen identiteit langs oppositionele weg vorm te geven. Bij ontstentenis aan duidelijke *rites de passage* die in traditionele samenlevingen de overgang naar volwassenheid markeren, ontwerpen jongeren binnen zelfgevoerde subculturen hun eigen initiatierituelen. Typerend ook voor onze samenleving is een door scholing steeds langer wordend niemandsland tussen kind en volwassene, waardoor de rolonzekerheid onder jongeren toeneemt. Tot de jaren vijftig probeerde de verzuilde jeugdbeweging deze manifestatiedrang te kanaliseren en was het studentencorps eigenlijk de enige getolereerde jongerensubcultuur. De geheimzinnige, semi-illegale sfeer, de initiatierituelen, de nadruk op mannelijke kameraadschap, de *peergroup*-structuur, het is allemaal tekenend voor een subcultureel jongerengedrag. Wanneer in de jaren vijftig de verzuilde jeugdbeweging leegloopt (onder andere als gevolg van de zwaar concurrerende sportbeoefening), ontstaat de tienercultuur, een merkwaardige fusie van puberale